

بررسی رانت در اقتصاد ایران

علیرضا میلانی^۱ و اصغر حبیبی^۲

۱- استادیار گروه حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلام شهر alirezamilani@yahoo.com
 ۲- دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس Asghar_habibi@ymail.com

چکیده

رشد بیش از اندازه و کنترل نشده دولت، به ویژه در عرصه اقتصادی بستر مناسبی برای پیدایش و گسترش سرطانی رانت خواری به وجود می آورد. رانت خوارها با استفاده از نفوذ سیاسی و اقتصادی شان یا از طریق آشنایانی که صاحب این نفوذ هستند به صورت غیرقانونی به منابع مالی دست پیدا می کنند و به کسب ثروت می پردازند. رانت سبب شده هنگام اصطکاک میان منافع مردم و نهاد دولت در معنی عام حقوق مردمی خدشه دار شود. تجربه دولت های رانتیر حاکی از این است که این گونه دولتها عموماً برای پاسخگویی به نیازهای فزاینده جامعه، ساده ترین و راحت ترین کار را در پیش میگیرند یعنی به واردات گسترده مواد و کالاهای مورد نیاز جامعه متوسل می شوند. دولت رانتیر به صورت انحصاری رانت را دریافت و آن را هزینه می کند. همین امر سبب می شود تا دولت بدون مشورت با گروههای اجتماعی و بدون در نظر گرفتن مسائلی همچون کارایی و بازدهی اقتصادی، برنامه های خود را به اجرا در آورد. رانت ناشی از اطلاعات به وضع قانون و مداخله مستقیم مؤثر هستند. اصولاً هر قدر مداخله دولت در فعالیتهای اقتصادی بیشتر باشد و یا قوانین اجرایی از ثباتی و روزمرهگی بیشتری برخوردار باشند، رانت کارگزاران بیشتر خواهد بود.

واژه های کلیدی: رانت، اقتصاد، قوانین، دولت، انحصار، پیشگیری

۱- مقدمه

رانت زمانی حاصل می‌شود که یک منبع (زمین، ماده ی اولیه‌ی خاص و غیره) یا کالا در عرضه ثابت باشد (نمودار عرضه‌ی آن عمودی باشد)، ولی قیمت آن در بازار بیشتر از هزینه‌های لازم برای آوردن آن منبع یا کالا به بازار به اضافه‌ی سود نرمال تولید کننده باشد. به دلیل محدودیت ماهوی این قبیل کالاها (مانند زمین)، عرضه‌ی آنها به شدت غیر کششی بوده و با افزایش قیمت، امکان افزایش عرضه‌ی آنها در کوتاه مدت و بلند مدت وجود ندارد. در نتیجه، افزایش تقاضا، منجر به افزایش قیمت‌ها و درآمد دارنده‌ی منابع یا تولید کننده‌ی کالا می‌شود که به آن رانت اقتصادی می‌گویند.^۱ در ادبیات سیاسی، شرایطی که امتیاز یا انحصار خاصی برای تولید کننده‌ی خاصی در نظر گرفته می‌شود، که دیگران نمی‌توانند از آن بهره مند باشند، عرضه‌ی آن محصول محدود خواهد بود و در نتیجه‌ی افزایش تقاضا، قیمت‌ها افزایش یافته و رانت اقتصادی را نصیب آن تولید کننده می‌کند.

مفهوم شناسی و انواع رانت

رشد بیش از اندازه و کنترل نشده دولت، به ویژه در عرصه اقتصادی بستر مناسبی برای پیدایش و گسترش سرطانی رانت خواری به وجود می‌آورد. بر اساس وجه کلاسیک نظریه «کارفرما - کارگزار» که در آن عامه مردم حکم کارفرما و بوروکرات‌ها و کارمندان دولت حکم کارگزاران مردم را دارند، بوروکرات‌ها و کارمندان دولت مانند عاملان بخش خصوصی در پی حداکثرسازی منافع اقتصادی خود هستند. در چنین شرایطی، رشد گسترده دولت موجب رشد هرچه سریع تر مناسبات رانت خواری در اقتصاد خواهد شد. زیرا کارمندان دولت و سیاستمداران برای کسب درآمد بیشتر اقدام به وضع قوانین دست و پا گیر و ایجاد موانع بیشتر بر سر راه فعالیت‌های اقتصادی خواهند کرد تا با تولید رانت بیشتر، درآمد خود را به حداکثر برسانند. در واقع سیاستمداران و کارمندان دولت خود به خیل رانت خواران می‌پیوندند و با ایجاد موانع بیشتر موجب رشد فزاینده آن می‌شوند.

۱-۲- رانت اقتصادی

در علم اقتصاد رانت درآمدی است که بی‌تلاش به دست می‌آید. رانت خوارها با استفاده از نفوذ سیاسی و اقتصادی شان یا از طریق آشنایانی که صاحب این نفوذ هستند به صورت غیرقانونی به منابع مالی دست پیدا می‌کنند و به کسب ثروت می‌پردازند.^۲ رانت خواری پدیده‌ای است که آسیب‌های فراوان اجتماعی و اقتصادی فراوانی برای کشورها به وجود می‌آورد. بنابراین اقتصاددانان، درآمدهایی که خارج از فعالیت‌های مولد اقتصادی و با بهره‌گیری از قدرت و نفوذ سیاسی یا اقتصادی صورت می‌پذیرد همیشه به عنوان آفتی برای نظام اقتصادی هر کشوری حساب شده‌است. مصداق بارز این کلام همان «رانت و رانت خواری» می‌باشد.^۴

۲-۲- رانت سیاسی

در میان کشور های دنیا با استفاده از رانت در احراز مقامها و مناصب سیاسی تفاوت محسوسی دیده میشود:
الف) در کشورهایی که پاسخگویی در برابر مردم وجود دارد مهمترین ضابطه در انتصاب، توجه به نظرات مردم و برگزیدن شایستگان است به عبارت دیگر شایسته سالاری مبنای اعتبار قرار می‌گیرد. در اینجا درجه لیاقت و کاردانی فرد مورد نظر

^۱ -Institute, CFA. 2015 CFA Level I Volume 2 Economics. Wiley Global Finance, 2014-07-14

^۲

^۳ -حاج یوسفی، امیرمحمد. دولت، نفت، و توسعه اقتصادی در ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸، ص ۳۷

^۴ -فساد مالی و اقتصادی، (ریشه‌ها، پیامدها؛ پیشگیری و مقابله)، جلد اول، موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۹۱

است نه وابستگی گروهی و رفیق بازی، نتیجه حاکمیت چنین فرآیندی آن است که به استعدادها فرصت بروز و ظهور داده می شود. ابداع و نوع آوری شکوفا و زمینه مناسبی برای توسعه و ارتقای بهره وری و پیشرفت بوجود می آید.

ب) در کشورهایی که مردم به بوته فراموشی سپرده می شوند و مطرح نیستند، اعمال قدرت از طریق عده محدودی انجام می شود احراز مقامها و مناصب سیاسی معمولاً از طریق وابستگی به قدرت حاکم میسر است گروه کرابی و رفیق بازی و قوم خویش پروری زمینه رشد را محدود می کند، حاکمیت نسبت سالاری و وابستگی حزبی و سیاسی پیامد آن است که شایستگان را به انزوا طلبی وا داشته و خروج مغزها را تسریع می کند و پیشرفت امور را در جهت تامین منافع عمومی مردم متوقف می کند.^۵

۲-۳- رانت قضایی

در جهان سوم نهاد قدرت دولتی از رانت قضایی برخوردار است، زیرا به تخلفات آن در محاکم اختصاصی رسیدگی می شود. این رانت سبب شده هنگام اصطکاک میان منافع مردم و نهاد دولت در معنی عام حقوق مردمی خدشه دار می شود، تخلف، تخلف است و بین حاکمان و مردم هیچ تفاوتی نباید وجود داشته باشد و باید هر دو در ازای تخلفی واحد، یکسان مجازات شوند. تقسیم بندی موجود مشروعیت خود را از دست می دهد و از نظر اکثر مردم یک جامعه این نوع تقسیم بندی ظالمانه است. حذف رانت قضایی در دولت، علاوه بر ایجاد امنیت بیشتر برای بخش خصوصی، در نهایت زمینه کاهش فساد در دستگاه دولتی را نیز فراهم می سازد. آنچه که باید مورد توجه قرار گیرد، امکان دسترسی آسان، ارزان و غیر سیاسی آحاد جامعه به محاکم قضایی است. در صورت تامین این شرایط امنیت اقتصادی برقرار می گردد. تا زمانی که صاحبان زر و زور و قدرت حکومتی متخلف و وابستگان حزبی و سیاسی آنها از چنگال عدالت فرار می کنند و حتی اجازه نمی دهند که اسم آنها نیز جهت اطلاع مردم منتشر شود و تنها افرادی که فاقد این عناصر هستند مجازات و تنبیه می شوند نمی توان انتظار داشت که در جامعه عدالت حکم فرما و رانت خواری حذف شود. لازم به ذکر است که در حکومت حضرت علی(ع) که نمونه حقیقی عدالت گستری است با مفسدان شدیدترین برخورد می شد و به هیچ عنوان در زمان مجازات آنها به مناصب و شخصیت وی توجه نمی کرد و متخلفین را حتی در ملا عام می چرخاندند تا مردم آنها را بشناسند اما در زمان کنونی ما آن هم در کشور جمهوری اسلامی که به اتفاق همه مسئولین معتقدند که بارزترین حکومت اسلامی و الهی است، هنوز بر نحوه اعلام اسامی و معرفی مفسدان اقتصادی به مردم بین مسئولان قضایی و سیاسی و قانون گذاری آن بحث و جدل است که آیا معرفی کنند یا خیر؟ از طرفی اکثریت افراد جامعه با کنجکاو می خواهند بدانند که چرا این افراد نباید شناخته شوند؟ مگر آنها در مقابل قانون نسبت به سایر افراد جامعه یکسان نبوده و تفاوت دارند؟ آیا واقعا قانون نانوشته ای این رانت خواران را استثنا کرده است که نام آنها منتشر نمی شود؟^۶

۲-۴- رانت اطلاعاتی و رانت آموزشی

عده ای از طریق دستیابی زودرس به اطلاعات گوناگون در زمینه تغییرات قوانین، مقررات و سرمایه گذاری سودهای کلانی می برند. این امر باعث می شود رقابت ناسالم اقتصادی در بازار سرمایه شکل بگیرد و عدم اطمینان در این کار، افراد صاحب سرمایه را به طرف فعالیتهای اقتصادی ناسالم و کاذب سوق می دهد و حجم عظیمی از سرمایه سرگردان مملکت را از بخش توسعه اقتصادی و عمرانی خارج می سازد. مثلاً یک یا چند نفر با زد بند های خاص، زود تر از دیگران از حساب سود و زیان فلان شرکت در بازار بورس اوراق بهادار مطلع میشوند آنها می توانند فوراً با سیاستهای مناسب یا نامطلوب جلوه دادن وضع مالی آن شرکت، با شرایط بزخری خریدار سهام تنزل یافته شوند و بعد از تصاحب سهام درباره وضع درخشان شرکت مذکور

^۵ - درویشی، فرهاد، انقلاب و رانت سیاسی، علوم اجتماعی لامه ۱۳۸۷ شماره ۴۲ و ۴۳

^۶ - جام جم، سال دوم، ش ۳۶۷، یکشنبه ۲۱ مرداد ۱۳۸۰، ص ۹

مجدداً تبلیغ کنند و سبب افزایش قیمت شوند و سهام خریداری شده را با قیمت بسیار بالا تر بفروشند. نمونه بارز دیگر رانت اطلاعات، سقوط شکننده بازار بورس سهام کشور در سال ۷۷ و ۸۴ می باشد که نبض اقتصادی مملکت را در هم ریخت. در واقع استغنائی مالی نامشروع، یکی از معضلات ناشی از عملکرد اطلاعاتی برخی از مدیران می باشد که برای مقابله با آن تدوین قوانین نظارتی در جلوگیری از سوءاستفاده های مالی و اطلاعاتی، یک ضرورت اجتناب ناپذیر است.

در کشورهای توسعه نیافته، نبود رابطه مناسب بین عملکرد و پاداش، توزیع موقعیت های شغلی بدون توجه به لیاقت، شایستگی، تخصص و کارایی افراد سبب شده است که تلاش برای کسب مدرک (نه سواد و اطلاعات) به هر طریق ممکن در اینگونه جوامع ابعاد وسیعی به خود بگیرد. هجوم گسترده برای کسب مدارک دانشگاهی و بدون شرکت در کنکورهای سراسری و بدنبال آن توسعه برخی دوره های دانشگاهی با کیفیت نازل یکی از نشانه های رانت آموزشی است که موجب دلسردی جویندگان واقعی علم و هنر و حذف استعداد های برتر می شود. به عنوان مثال می توان به مرکز آموزش مدیریت دولتی و سایر مراکز آموزشی برخی وزارتخانه ها و همچنین دانشگاه هاوایی اشاره کرد که مدارک رسمی و قابل قبول معادل دانشگاه های رسمی کشور جمهوری اسلامی ایران به افرادی میدهند که با کمترین تلاش و بدون رقابت سراسری به بالاترین سطح و مدارج علمی و مدیریتی ترقی می کنند و مهمترین پستهای اجرایی و کلیدی را اشغال می نمایند این افراد اکثراً نیز دارای کمترین اطلاعات علمی نسبت به افراد با مدرک مشابهی هستند که از دانشگاهها فارغ تحصیل شده اند اما به نسبت پستهای بیشتری را اشغال کرده اند. این جریان طی سالهای پس از پیروزی انقلاب اسلامی متأسفانه شدت بیشتری داشته است به نحوی که فرصت ظهور در پستهای مدیریتی به افراد فارغ تحصیل دانشگاهها کمتر داده می شود ۷.

رانت در اقتصاد ایران

به طور معمول، رانتیرسم پیامدهای گستردهای بر اقتصاد جامعه دارد. با این حال دو نکته عمده از این پیامدها اشاره می شود که عبارتند از تشدید روحیه رانت جویی و مصرف گرایی و اختلال در برنامه های توسعه اقتصادی.

۳-۱- تشدید روحیه رانت جویی و مصرف گرایی

باید توجه داشت که فعالیتهای رانتجویانه اساساً فعالیتهایی غیر مولد و غیر اقتصادی اند و روی آوردن بازیگران اجتماعی به این فعالیت ها به زیان فعالیت های مولد منجر خواهد شد و بخشی از سرمایه های جامعه را نیز در مسیر اشتباه به هدر خواهد داد. تجربه دولت های رانتیر حاکمی از این است که این گونه دولتها عموماً برای پاسخگویی به نیازهای فزاینده جامعه، ساده ترین و راحت ترین کار را در پیش میگیرند یعنی به واردات گسترده مواد و کالاهای مورد نیاز جامعه متوسل می شوند. حضور گسترده کالاهای وارداتی در بازار داخلی هم به تولیدکنندگان داخلی به ندرت ضربه می زند و هم روحیه مصرف گرایی را در جامعه دامن می زند و این موضوع همان چیزی است که در کتب مختلف تحت عنوان حاکم شدن نوعی روحیه رانتی مطرح میشود. بنابراین، دولت رانتیر برای ارضای تقاضاهای فزاینده جامعه تازه ثروتمند شده نو کیسه اقدام به واردات زیاد به ویژه کالاهای لوکس و مواد غذایی می نماید.

۳-۲- اختلال در برنامه های توسعه اقتصادی

همان گونه که پیش از این ذکر شد، دولت رانتیر به صورت انحصاری رانت را دریافت و آن را هزینه می کند. همین امر سبب می شود تا دولت بدون مشورت با گروههای اجتماعی و بدون در نظر گرفتن مسائلی همچون کارایی و بازدهی اقتصادی،

^۷ -خراسان، شماره ۱۵۱۵۱، ۱۸ آذر ۱۳۸۰، ص ۵

^۸ - خضری، محمد (۱۳۸۱)، "رانت و رانت جویی و هزینه های اجتماعی"، گزارش تحقیقاتی پژوهشکده مطالعات راهبردی، شماره ۱/۸ - ۸۱، صص ۱۴-۱۲.

برنامه های خود را به اجرا در آورد. در چنین فضایی دولت های رانتیر، براساس تجربه تاریخی به سیاست های مبتنی بر جایگزینی واردات روی میآوردند. در نتیجه گسترش صنایع با هدف افزایش تولیدات داخلی و کاهش واردات مورد توجه قرار می گیرند، اما مشکل این است که معمولاً صنایعی که در چنین شرایطی پدید می آیند از کارایی و انعطاف پذیری لازم برخوردار نیستند و به دلیل پایین بودن کیفیت محصولات این صنایع تولیدات آنها تنها در بازار داخلی قابل فروش است.^۹

رانت در قوانین و راههای پیشگیری از پیدایش و جلوگیری از رانت جویی

۴-۱- رانت در قانون و تاثیر بر اقتصاد

بحث شفافیت اطلاعات را با کمی تلاش میتوان "تقارن اطلاعات" تعریف کرد تقارن اطلاعات بدین معناست که؛ طرفین مبادله کننده به یک اندازه از کیفیت کالای مورد مبادله در بازار اطلاع داشته باشند. به عبارت دیگر توزیع ناهمسان اطلاعات بین طرفین، عدم تقارن اطلاعات است.

این عدم تقارن دو حیطه گسترده و تقریباً مستقل دارد:

(۱) مبادلات اقتصادی

(۲) تصمیمگیریهای اجرایی

۴-۱-۱- عدم تقارن اطلاعات در مبادلات اقتصادی

با حرکت از جامعه سنتی به سمت جامعه مدرن میزان عدم تقارن اطلاعات افزایش مییابد، چرا که با تقسیم کار بیشتر و تخصصیتر شدن کارها، هر فرد، تنها در موارد معدودی از فعالیتهای اطلاع دارد. برای مثال یک بیمار که به دندانپزشک مراجعه میکند از علل درد دندان بیاطلاع است و دندانپزشک میتواند علل مختلف و راههای درمان متفاوت تجویز کند و اگر دنبال حداکثر سود خود باشد میتواند قیمتی بیش از هزینه متوسط مطالبه کند و برای خود رانتی ایجاد کند. این عدم تقارن اطلاعات در بسیاری از موارد مبادله کالا یا خدمات میتواند باعث ایجاد رانت برای ارائه کننده کالا یا خدمات باشد.

۴-۱-۲- عدم تقارن اطلاعات در تصمیم گیریهای اجرایی

با توجه به اینکه تصمیمات اجرایی، پیامدهای اقتصادی به دنبال دارد، لذا دسترسی و اطلاع سریعتر از آن تصمیمات، دارای ارزش اقتصادی خواهد بود. برای مثال: اگر دولت تصمیم بگیرد که ورود کالایی را ممنوع کند کسانی که سریعتر از این تصمیم مطلع شوند میتوانند، کالا را خریداری کرده و انبار کنند و پس از افزایش قیمت به فروش رسانند و... به عبارت دیگر کارگزاران سیاسی و اجرایی به دلیل دسترسی سریعتر به تصمیمات اجرایی از اطلاعاتی برخوردارند که عموم مردم و کارگزاران اقتصادی فاقد آن میباشند. و همین امر به منزله رانتی برای کارگزاران سیاسی است. نکته مهم این است که، در اینجا مسئله به عدم تقارن اطلاعات منحصر نمیشود بلکه رانت ناشی از اطلاعات به وضع قانون و مداخله مستقیم مؤثر هستند. اصولاً هر قدر مداخله دولت در فعالیتهای اقتصادی بیشتر باشد و یا قوانین اجرایی از ثباتی و روزمرهگی بیشتری برخوردار باشند، رانت کارگزاران بیشتر خواهد بود. اما نباید پنداشت که "دولت حداقل" یا "عدم مداخله" دولت باعث میشود که کلیه رانتهای کارگزاران سیاسی حذف شود. در مجموع هر چه قدرت دولت در ایجاد رانت و توزیع آن بیشتر باشد، توسعه اقتصادی جامعه مشکلتر و تحقق عدالت اقتصادی بعیدتر خواهد بود. توسعه اقتصادی مستلزم گسترش فعالیتهای مولد است و اگر دولتمردان و حاکمان سیاسی بتوانند برای برخی از افراد رانت ایجاد کنند، افراد به جای پرداختن به فعالیتهای مولد اقتصادی به تصاحب رانت خواهند پرداخت.

^۹ - کردزاده کرمانی، محمد (۱۳۸۰)، اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ص ۵۳.

۴-۲- پیشگیری از رانت حاصل از عدم تقارن اطلاعات

در این زمینه گروهی "تزریق اطلاعات" به جامعه را پیشنهاد میکنند. مسلماً هر قدر اطلاعات افراد بیشتر باشد، امکان رانتجویی کاهش خواهد یافت. اما، اولاً هر چند که عصر کنونی "عصر انفجار اطلاعات" نامیده میشود اما این افزایش اطلاعات بیشتر در خدمت افزایش تخصص و تقسیم کار است که خود، عامل پیدایش عدم تقارن اطلاعاتی معرفی میشود. ثانیاً؛ کسب اطلاعات یا تزریق آن هزینه‌های مبادله را افزایش میدهد به نحوی که گاهی اوقات هزینه کسب آن به اندازه‌ای است که مبادله کننده از کسب آن منصرف میشود. برای مثال، همان بیمار را در نظر بگیرید او برای اطمینان از صحت تشخیص دندانپزشک باید به چند دکتر دیگر مراجعه کند که هزینه‌های برای او خواهد داشت ضمن اینکه تضمینی وجود ندارد که آنان نیز رانتجویی نکنند. راه حل پیشنهادی دیگر، توجه به "اخلاق و ایدئولوژی" است که شرط لازم برای مقابله و کنترل این نوع رانتجویی است. اگر تنها انگیزه حاکم بر انسانها نفع شخصی باشد افراد (عامه مردم و کارگزاران سیاسی) از جهل طرف مقابل و یا اطلاعات و قدرت خویش سوءاستفاده میکنند. اما در صورت وجود نیروهایی که باعث شود آنان از سود خود بگذرند، (و در مورد کارگزاران سیاسی، مصالح عمومی را مدنظر قرار دهند) رانت پدیدار نخواهد شد. در واقع اخلاقیات شرط ضروری برای عدم سوءاستفاده است. ۱۰

۴-۲-۱- پیشگیری از جستجوگری رانت

اصولاً تخصیص استعدادهای یک جامعه، عمیقاً تحت تاثیر پادشاهی نسبی قرار دارد که جامعه به فعالیتهای مولد مثل نوآوری در مقایسه با پادشاهی که به فعالیتهای غیر مولد مانند جستجو کردن رانت و یا بزهکاری سازمان یافته ارائه مینماید. بنابراین نقش سیاستگذاری دولت در امر ایجاد فرصتهای کسب رانت و یا از بین بردن این فرصتها و در مقابل ایجاد شرایطی که محیط اجتماعی مناسب فعالیتهای مولد شود، حائز اهمیت است.

در این مقوله پیشنهادهای به عنوان نمونه‌های اقدامات ممکن، ارائه شده است که در اینجا به آنها اشاره میکنیم:
الف) حذف زمینه‌هایی که به واسطه آنها تخصیص کالاها و امکانات از طریق تصمیمات اداری و فردی (مانند تصمیم اداره فرد مسئول ارگان و ...) انجام میشود. در واقع تخصیص منابع جامعه از خارج از حدود و اختیارات اشخاص قرار گیرد و به مکانیزمها واگذار گردد.

ب) ایجاد تعادل در تقابل و توان چانه‌زنی اقشار ذینفع: برای مثال در روند گذشته اقتصادی کشور، قدرت تصمیمگیری شهرنشینان در مقابل روستائیان، مصرف کنندگان و توزیع کنندگان در مقابل تولیدکنندگان و واردکنندگان در مقابل صادرکنندگان بیشتر بوده است. اینجا تعادل در نقش این گروهها و سازماندهی مشارکت آنها در تصمیمات، میتواند زمینه حذف بسیاری از موارد رانت به نفع یک گروه و به زیان گروه دیگر را عملی سازد. ۱۱

۴-۲-۲- جایگزین کردن مجوز

امتیاز یا سهمیه با روشهای مناسبتر، میتواند حذف و یا کاهش رانت را در برداشته باشد. برای مثال سهمیه های وارداتی را میتوان با تعرفه گمرکی جایگزین نمود که رانت موجود را به دولت منتقل کند. یا تعرفه گمرکی را با افزایش قیمت ارز جایگزین کرد که چنین فرآیندی نتایج مربوط به عدم کارآیی اقتصادی تعرفه را در برنخواهد داشت.

۱۰ - تقریرات مالیه عمومی بازشناسی عارضه - فساد مالی - ماهیت - گونه ها - پیامدها و آموزه های تجربی . دانشگاه شهید بهشتی . ۱۳۸۱

۱۱ - ابوالفضل عبدالله زاده. تقریرات مبانی علم اقتصاد . کنفرانس رانت خواری / ۱۳۸۱.

۴-۲-۳- شفاف کردن مراحل انتقال و میزان رانت

در مواردی که امکان عملی حذف رانت وجود ندارد حداقل، تعیین اینکه چه مقدار رانت، به چه کسانی انتقال مییابد، بسیار مفید است و در نهایت جهتدار شدن اینگونه انتقالات (مثلا به سمت بهره‌مندی محرومین جامعه) توسط قوای مجریه و مقننه را زمینسازی خواهند کرد. برای مثال اگر کسی موافقت اصولی یا سهمیه ارزی به قیمتی زیر قیمت واقعی دریافت میکند، حداقل حجم و میزان انتقال درآمد و ثروت به وی تعیین و همراه با سایر اطلاعات اعلام شود.

مهمترین عامل بازدارنده از رانتجویی همان اخلاقیات، ایدئولوژی و مسائل عقیدتی است و به موازات آن اقداماتی از قبیل کاهش مداخله مستقیم دولت در فعالیتهای اقتصادی و بیشتر شدن نقش ارشادی و نظارتی دولت در اقتصاد، حذف امتیازات خاص اعطاء شده به برخی افراد (عدم حذف در صورت وجود مسائل ارزشی و در مقابل نظارت بیشتر بر عملکرد آنها)، برقراری سیستم مالیاتی کارآمد و ایجاد واحدهای تنظیم مقررات مستقل میباشد، در بخش مخابرات نیز عینا بحث عدم تقارن اطلاعات، در اثر عدم استقلال سازمان تنظیم مقررات میتواند به وجود آید. علاوه بر آن چون زیرساختهای مخابراتی در انحصار شرکت اولیه (اپراتور دولتی) میباشد لذا این شرکت میتواند با روشهای مختلف از جمله تحمیل هزینههای تداخل شبکه‌های و ... رقابت را مختل سازد و حضور واحد تنظیم مقررات مستقل میتواند مانع پیدایش رانت شود و با تنظیم قوانین و مقررات مناسب از قبیل قوانین تداخل بین شبکه‌های، طیف فرکانس و ... شفافیت و عدم تبعیض را در بازار ایجاد کند.

(۱) شومیتز ۱۹۱۲.

(۲) شروط رقابت کامل:

الف) بینهایت بودن تعداد تولیدکنندگان و مصرف کنندگان (ذره ای بودن بازار)

ب) آزادی ورود به بازار و خروج از آن

ج) شفافیت اطلاعات. که در دوره اول نقض شرط الف و در دوره دوم نقض شرط ب علت رانت قلمداد شده است. ۱۲

بحث و نتیجه گیری

با ایجاد و گسترش روحیه رانتهی و فراگیر شدن فعالیت های فرصت طلبا نه در جامعه به روحیه کار و تلاش افراد لطمه وارد می شود. در اثر تعصبات و تمایلات ضد تولیدی ناشی از رواج روحیه رانت جویی، رفتارهای اقتصادی تغییر می کنند و انتخاب ها و تصمیمات اقتصادی به انحراف کشیده می شوند همچنین رفتار اقتصادی افراد، گروه ها و شرکت ها در جهت رقابت برای بدست آوردن سهم بیشتری از رانت در حال گردش در جامعه شکل می گیرد و لزوم کارایی فعالیت های تولیدی به فراموشی سپرده می شود. در یک اقتصاد رانتهی، نظام انگیزشی لازم برای بروز خلاقیت و نو آوری در هم فرو می آمیزد و افراد و تولید کنندگان کارا منزوی گردیده و رغبتی به مشارکت در رقابت های تولیدی از خود نشان نمی دهند.

نتایج نشان می دهد که یک منشأ بسیار مهم رانت در کشور ما قوانین ناقص و یا اجرا نشدن قوانین است که از تفاوت نرخ اعتبارات بانکی و نرخ بهره پولی در بازار پدید می آید. یکی دیگر از منابع رانت های قابل توجه در ایران، رانت های ناشی از خصوصی سازی صنایع و شرکت های دولتی و در واقع اختصاصی سازی آنها (به جای خصوصی سازی) می باشد. توزیع غیر هدفمند یارانه ها به طور غیر مستقیم که بر خلاف تصور و اهداف اولیه، نابرابری ها را افزایش داده است. پرداخت رشوه و پورسانت در قراردادهای داخلی و خارجی و انجام هر گونه معامله در شرایط غیر رقابتی و بدون برگزاری مناقصه، حراج و مزایده رسمی.

۱۲ - گری دنایال کافمن، فساد مالی و توسعه. مجله تخصصی تازه های اقتصاد. شماره ۸۶. ترجمه محمد حسین احسان فر.

منابع

۱. حاج یوسفی، امیرمحمد. دولت، نفت، و توسعه اقتصادی در ایران. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸
۲. فساد مالی و اقتصادی، (ریشه ها، پیامدها؛ پیشگیری و مقابله)، جلد اول، موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۱۳۹۱
۳. درویشی، فرهاد، انقلاب و رانت سیاسی، علوم اجتماعی لامه ۱۳۸۷ شماره ۴۲ و ۴۳
۴. جام جم، سال دوم، ش ۳۶۷، یکشنبه ۲۱ مرداد ۱۳۸۰
۵. خراسان، شماره ۱۵۱۵۱، ۱۸ آذر ۱۳۸۰
۶. خضری، محمد (۱۳۸۱)، "رانت و رانت جویی و هزینه های اجتماعی"، گزارش تحقیقاتی پژوهشکده مطالعات راهبردی، شماره ۱/۸ - ۸۱
۷. کردزاده کرمانی، محمد (۱۳۸۰)، اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی
۸. تقریرات مالیه عمومی بازشناسی عارضه - فساد مالی - ماهیت - گونه ها - پیامدها و آموزه های تجربی . دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۸۱
۹. ابوالفضل عبدالله زاده. تقریرات مبانی علم اقتصاد . کنفرانس رانت خواری / ۱۳۸۱.
۱۰. گری دانیال کافمن، فساد مالی و توسعه . مجله تخصصی تازه های اقتصاد. شماره ۸۶. ترجمه محمد حسین احسان فر.

11. Institute, CFA. 2015 CFA Level I Volume 2 Economics. Wiley Global Finance, 2014-07-14